

Kis és nagy hibák a számok írásában

1. A számoknak — akár csak egyéb szavaknak — az írásában különbséget ajánlatos tennünk a pontos szabályokat ugyan megszegő, de az értelmet nem zavaró hibás írásmód (kis vagy közepes hiba) és az értelemzavaró (súlyos) hiba közt. Nem ajánlatosak például a számjeggyel és számnévvel vegyesen alkotott szerkezetek (mint *kétmillió 586 ezer*), pedig ez nem értelemzavaró hiba, csak fölösleges szájbarágás, és az szolgálhat mentségére, hogy keskenyhasábos szedésformában könnyebben tagolható, mert sorvégen meg lehet szakítani, míg a hosszú számjegysor nem bontható szét. (L. ELEKFI: Számok írása. Magyar Grafika 1989. 4. 48—49.)

2. Legtöbbször nem értelemzavaró, csupán az egységes írásmód kialakulását akadályozza a számjegyek közti vagy melletti írásjelek használata. A szabályzat 10. kiadása (AkH. 1954. 391—412. szabály) óta különbséget teszünk (egyszerű vagy kis) kötőjel és nagyköötőjel közt. A nagyköötőjelet elsősorban ’-tól—ig’ jelentésben (vagy más önálló szavaknak, neveknek nyelvtanilag szerkesztetlen kapcsolatában) használjuk, pl. „22—30-as méretek”. (A kétféle kötőjel különbségét a *Budapest—Miskolc vasútvonal* és a *Kál-Kápolna* állomásnév szemlélteti. Az előbbiben két távoli város neve kapcsolódik össze alkalmilag, az utóbbi pedig egyetlen — két közeli helység számára közös — vasútállomás állandó neve.) Határesetnek tekinthetjük a kettős házszámokat: *Raktár u. 13-15; Tárna u. 1-3*. Ezek egyetlen háznak összevont számai, tehát helyesebb kis kötőjellel írni őket. Nem kell olyan szabályt mechanikusan követni, hogy számjegyek közé csak nagyköötőjel szedhető.

Van azonban kétféle helytelenség a kötőjelek használatában. Az egyik a számítógépi nyomtatásban mutatkozik, ahol nagyköötőjel helyett sokszor rövid kötőjelet tesznek. Ez az egyszerűsítés az írógépektől örökölt maradvány, ahol nincs hosszú vízszintes. Ámde a szabványos gépelésben megvan a módja a kétféle jel megkülönböztetésének: a nagyköötőjel gépelt formája két kötőjel egymás után. A gondolatjelet — melynek pontos grafikus formája azonos a nagyköötőjellel — mindig betűköz választja el a vele érintkező szövegbetűtől. Ezért gépelésben egyértelmű, akár egyszerű kötőjellel, akár két kötőjellel ütjük be.

A másik nem helyes gyakorlat mérték- és pénzegységeknek számokkal írt jelzőjében terjedt el.

Számjegyek mellett ti. még kétféle értéke lehet a hosszú vízszintes vonal-
kának: 'mínusz' (a nyomdászok így nevezik magát a jelet) és 'zérus, semmi'
(ahol a számjegyek helyértéke üres, rendszerint tizedesvessző után, vagy pe-
dig statisztikában, különösen táblázatok illető helyén). Ez utóbbi értelemben
nem helyeselhetjük azt a gyakorlatot, hogy pénzösszeget jelentő számjegy
után tizedesvesszőt és mínuszjelet tesznek akkor is, ha abban a környezet-
ben semmiféle tizedes szám (tehát pl. forint mellett fillér) nincs. Pl.: „Ára
5,— Ft”. Az ilyen cifra írásmódra semmilyen helyesírási szabály nem ad ala-
pot, ez üres fontoskodás, látszatpontosság. Akkor volt csak értelme, amikor
még a fillérek is számítottak, de így is csak olyan helyzetben, amikor szám-
oszlopban egymás alatt fordultak elő filléreket tartalmazó és filléreket nem
tartalmazó összegek. Sajnos, az üzleties gondolkodási mechanizmus itt erő-
sebbnek bizonyult a helyesírási szabályzatnál, mert az Akadémiai Kiadó még
a szabályzat hátára is így nyomtatta az árát.

Még inkább fölösleges az ilyen tizedesvessző és mínuszjel akkor, ha a
szám folyamatos szövegben fordul elő: „4000,— forint előzetes, csekkel való
befizetése” (Magyar Hírlap 1987. aug. 26. Kommunális Beruházási Vállalat).
— Az pedig már éppenséggel zavaró írásmód, ha az ilyen fölösleges mínuszjel
helyett kötőjelet szednek, sőt még az utána következő betűközt is elhagyják:
499,-Ft; 40,-Sch. Világosan, takarékosabban, egyszerű betűközzel még rövi-
debb is: *499 Ft; 40 Sch.* Reklámok, hirdetések tele vannak a hibás, kötőjeles
számírással, és ezzel írásbeli pongyolaságot terjesztenek.

Ennél már csak az a furcsább és zavaróbb, ha a tizedesvessző is elmarad:
„A csalók a Vegeta csomagját 150-, a kávéét 200- lejért árulták” (MH. 1987.
aug. 24.). Egyáltalán mit keres itt a kötőjel?

3. Van magyar szabvány az 1000-nél nagyobb számok jegyeinek tagolá-
sára (AkH. 1984. 289. szabály): az 1-esektől balra hármas csoportokat alko-
tunk, a csoportok közt — ha négynél több számjegy jelöli a számot, mindig
— kis betűközt hagyunk. A korábbi gyakorlat a harmincas években még az
volt, hogy az ezresek után vesszőt teszünk, a millió, billió stb. után pontot.
Ezt a gyakorlatot 1949 őszén egy miniszteri rendelet (az általános iskolákra
is kötelezően, ahol akkor tanítottam) megváltoztatta: vessző és pont helyett
csak üres helyet kell hagyni, mert a vessző az 1-esek utáni tizedesjegyeket
választja el az egészeztől, tehát tizedesvessző értékű (a korábbi tizedespont
helyett). — Ez a magyar szabvány összhangban van az érvényes nemzetközi
szabvánnyal, de a tizedesvessző helyett az angolszász világban és a számí-
tógépes nyomtatásban nálunk is sokan pontot tesznek. (L. még: Számok
írása. Nyelvművelő kézikönyv II. 1985. 758—761.) Ez utóbbinak a hatásával
egyre inkább számolnunk kell. Az ezresek, milliókat elválasztó pont rész-

ben visszatérést jelent az 1949 előtti vagy ahhoz hasonló számformákhoz. Egyre több helyen jelennek meg ilyesféle számok: „3.150,— (1949 előtt ezt nálunk így írták: „3,150·—”). A kereskedelmi és pénzügyi intézmények szinte elvszerűen külön számírást használnak, mely eltér az általános szabványtól. Az ezres után a régi vessző helyett pontot tesznek. Valójában ez kevésbé zavaró, mint ha ott vessző állna, mert a tizedesvesszőt továbbra is sokan szabályosan használják az egész után; a kétféle vessző együttes használata ugyanis nagyobb zavart okozna. Példánkban — ahol voltaképpen fölösleges a tizedesvessző (hiszen nincs benne tizedes tört) — a 3.150 pontja hibás írásmód ugyan, de nem okoz zavart, mert a szorzást jelentő pontot magasabbra tesszük (hasonlóan a korábbi tizedesponthoz, de egy kis betűközzel előtte és utána): 3 · 150 (háromszor százötven; 1. AkH. 1984. 275. szabály).

Felhívhatjuk ugyan a figyelmet az angolszász világban szokásos gyakorlatra: a tizedeseknek ponttal való elválasztására, de az iskolában a tizedesvesszőt kell megtanítanunk. A nemzetközi szerződésekben meghatározó szerepet játszó Országos Mérésügyi Hivatalnak a magyar szabványra nézve is kötelező jogosultsága van. A kialakított szabványhoz előbb-utóbb alighanem az angolszász gyakorlat is alkalmazkodni fog, ahogy a mértékegységek ügyében is közelebb került a világ többi részéhez. Az akadémiai helyesírás másban is követi a nemzetközi gyakorlatot, pl. néhány mértékegység jelölésében máris alkalmazkodott hozzá: °C (Celsius fok); *min* (perc).

A külföldi (főleg amerikai) hatásra terjedő pont a tizedesvessző helyett már kiejtés szerint is hallható: 6.0 [hat pont nulla], mint Balázs Géza a rádióban meglehetősen rosszállással szóvá tette (Kossuth r., Édes anyanyelvünk, 1996. jún. 23).

A tizedesvessző (vagy a helyette használt pont) mégis sokszor fölöslegesen van ott, mert pontoskodóan használják a számírásban. Ahol ugyanis nincs tizedesjegy, ott a zérusok kiírása éppoly fölösleges, mint a mínuszjel: „780,00 m³” (MH. 1987. aug. 16. KomBerVáll.), sőt „10,0 millió forint” (uo.; mintha a „millió” nem volna elég a hat zérus helyett).

Ellenőrizetlen írású szórólapon is találunk tizedesvessző helyén pontot (EURÓPA CSILLAG '90): 1.599.-Ft + 75.-DM. Helyesen: 1599 Ft + 75 DM, pontok és zavaró kötőjelek nélkül.

Pont választja el (az AkH. 1954. 438. és 1984. 299. és 265. e) szabálya értelmében) az időpontot jelölő óra számát a percekétől: 10.35, 12.04-kor stb. Ez a jelenlegi számírási rendszerben egyértelmű, és ezért zavaró, ha az ezrest is ponttal jelöljük. A pont után nem százaz és nem is tizednyi nagyságrend következik, hanem hatvanad. Persze szövegben itt is fölöslegesek a zérusok: „17.00 óra után” (Rádió- és Televízióújság 1993. ápr. 26. Kedves

Olvasók!); „Az adás kivételesen 20.00 órától kezdődik.” (Uo.: Múholdtölte.) A percek 00 jelét csak táblázatokban, egyéb percek számjegyei alatt kell kitenni.

4. Semmiképp sem követendő az a külföldi gyakorlat a keltezés számolásában, melyet már Grétsy László is szóvá tett (Kossuth rádió, Édes anyanyelvünk, 1995. ápr. 30. 8.24): az óra + nap + hónap + év sorrend. Idegen eredetű postabélyegzőn, számlabélyegzőn találni néha ilyeneket. Annyira természetes és ésszerű a nagyobb egységektől a kisebbek felé haladó sorrend, hogy nemzetközi szervezetek (akár az UNESCO) útján inkább az országok közti gyakorlatba kellene átvinni a másfél száz éve bevált magyar gyakorlatot: év, hó, nap. Az idegen sorrendű bélyegzőket pedig minél előbb át kellene állítani a helyes magyar sorrendre. Ez van összhangban a hindu—arab eredetű számjegyírással, mely világszerte használatos.

5. Teljesen szabálytalan és voltaképpen téves az indexszámmal írandó m^2 mértéknév helyett az ilyen rövidítés: nm . Ez ugyanis nanométert jelent (a milliméternek ezermilliomod részét), és elsősorban a sugárzások hullámhosszának egységeként használják. (Ha így hirdetnek egy lakást: „76 nm-es”, arra azt szoktam mondani, hogy abban még egy bolha sem férne el.) Álpontoskodás az ilyen ármegjelölés: „6.000,-Ft/nm” (Budavár—Rózsadomb—Budakeszi Szuperinfó '95. aug. 25), mert az ár feltüntetésében fölösleges a vessző és a mínuszjel, a területmérték viszont pontatlan, mert a négyzetméter jele: m^2 . Az idézett hirdetőújságban az indexszám kisebb nagyságára is volna megfelelő betűméret, mert ez a hirdetés meglehetősen nagy szedésformában jelent meg. Vannak újságok, ahol sokkal kisebb szedésben is ki tudják alakítani a még kisebb indexszámot. (Pl. a Budai Polgár apróhirdetéseiben, korábban a Budapesti Extra számaiban.) Az sem baj, ha az indexszám (itt voltaképpen hatványkitevő) azonos betűnagyságú, ahogy az írógépen szoktuk írni, félsoros emeléssel. Ha az emelés is elmarad, az már zavaros szedés mód: „150m2” (Bp. Extra 1990. 38. hét 14).

A *négyzetméter*-nek hibás „ nm ” rövidítése, eredetét tekintve, kevert forma. A *négyyszögöl* rövidíthető „*nöl*” alakban, mert csupa magyar elemből áll, és a szabályosabb *n-öl* helyett a kötőjel nélküli írás sem okoz értelmezési zavart. A *négyyszög* tulajdonképpen itt is négyzetet jelent, de a méterrendszerben kifejezett mértékegységek nevében jobban ragaszkodunk e síkidom szabatos (Dugonics András óta használatos) nevéhez. A *négyyszög* fogalmába nem csupán a négyzet tartozik. (Az azonban hiba, ha rossz helyen van a kötőjel: „415 *nöl-es*” — Budai Polgár 1993. jún. 22. Helyesen: *n-öles*.)

Ha nem rövidítjük, magyarul kell kiírni az egész szót: *négyzetméter*, akkor is, ha számjegyek állnak előtte, pl. 1480 *négyzetméteres* (Magyarország

1989. aug. 11.).

6. Bonyolítja a számok írását a nem 1-es nagyságrendű számegységek mértéknévszerű használata. A *százalék* eredetét tekintve '100 közül 1'; valójában rendszerint annyi, mint 'századrész'. Arányszámokban, statisztikákban annyira bevett egységként kezelik, hogy kisebb részét tizedes tört alakjában írják, pl. *5,5 százalék*. Pedig ez voltaképpen 55 ezrelék. Ahol nem kötelező a százalék szerinti arányok feltüntetése, ott a nem kerek százalékokat — ha ilyenek vannak többségben — ajánlatosabb ezrelékben kifejezni. Az 1,5 (egy egész öt tized) százalékot még könnyen *másfél százalék*-nak mondjuk, de a fél százaléknál kisebb arányszám megnevezése (*tized százalék*) nehézkes, túl bonyolult.

7. Tíz-es számrendszerünk nagyobb egységei az ezer és a millió:

$10^3 =$	1 000 = ezer
$10^6 =$	1 000 000 = (egy) millió
$10^9 =$	1 000 000 000 = ezermillió = 1 milliárd
$10^{12} =$	1 000 000 000 000 = 1 billió (=milliószor millió)
$10^{15} =$	1 000 000 000 000 000 = ezerbillió
$10^{18} =$	1 000 000 000 000 000 000 = 1 trillió (=milliószor billió) stb.

Ezt a 10-nek a harmadik és hatodik hatványára épülő számrendszert megbontja a *milliárd* szó használata. A sok infláció és tőkefelhalmozás világában érthető ennek a milliónál ezerszer nagyobb számegységnek a gyakorlata, de ha nem tudatosítjuk az 'ezermillió' jelentését, bonyodalmakat okozhat.

Főlegesen nehézkes az ilyen számnevekkel tarkított kiírás: „31 milliárd 784 millió dollár” (Magyar Fórum 1995. okt. 5. L. E.). Ez tudniillik röviden *31 784 millió* vagy 31 784 000 000, azaz harmincegyezer-hétszáznyolcvannégy-millió. (Amúgy sem ajánlatos folyton váltogatni a számjegyeket és a számneveket egyetlen számban.) Kerek számban célszerű lehet: *25 milliárd* (uo.), de ha utána még milliók következnek, akkor rövidebb az ...ezer-... *millió* megnevezés. Még cifrább a tizedelés: „33,034 milliárd” (harminchárom egész harmincnégy ezred milliárd) e helyett: *33 034 millió* (harmincháromezer-harmincnégy millió). — Ez meg éppenséggel alig érthető: „1,7 ezer milliárd jent” (Előre, București 1987. jún. 5. A XXI. század városa). Hiszen az ezer milliárd egyszerűen billió! Az adat számjeggyel pontosan: 1 700 000 000 000, azaz egybillió-hétszázazermillió.

8. Egységnek tekinthető a *századmásodperc*, az *ezer forint* (Helyesírási kézikönyvtár 1988. 176: E Ft), *millió forint* (HKsz. 423: M Ft), *milliárd forint*

(uo.: Mrd Ft). A *század másodperc* persze írható külön is, de az „ötszázad másodperc” írásmód (Esti Hírlap 1988. júl. 18. Sirokmány Lajos: Matematikusok újítása) félrevezető, hiszen a másodpercnek az ötszázad ($1/500$) részét jelenti, vagyis 2 ezredmásodpercet: $\frac{1}{500} = \frac{2}{1000} = 0,002$ sec. Alighanem *öt század másodperc*-et akart a szerző írni, ezt pedig írhatjuk *öt századmásodperc*-nek is: $\frac{5}{100} = \frac{1}{20} = 0,05$ sec (= 50 msec, azaz millisecundum, vagyis ezredmásodperc). Az AkH. 1984. 291. szabálya, mely szerint a jelzői használatú törtszámneveket egybeírjuk (*kétharmad rész, háromnegyed óra*), kiegészítésre szorul, mert az egybeírás nem alkalmazható akkor, ha a sorszámnév alapszava számjelzőjével egybeírva egyetlen számot jelent, mivel utótagja a *tíz* valamelyik hatványa, hiszen *három ezred méter* ($0,003$ m = 3 mm) más, mint *háromezred méter* ($1/3000 \approx 0,000333$ m = 0,333 mm).

Az *ezer forint* csak rövidített alakban tekinthető egységnek. Olvashatatlan az ilyen számírás: „4000 ezer forint” (Magyar Hírlap 1987. márc. 18. Tapolcai Városgazdálkodási Üzem). Négyezer ezer forint? Még ha egyben volna az „ezerforint”, akkor érthető volna a szám nagyságrendje. (Ennek *eFt* írásmódja szokásban volt, de a Helyesírási Bizottság az *E Ft* formát fogadta el.) Így számnévként kiírva azonban igen körülményes és homályos. Ha a szövegben egyébként nincs szó ezerforintos egységekről, akkor ez bizony négymillió forint! (4 000 000 nem is hosszabb, mint a betűvel való *ezer*, és teljesen egyértelmű.)

Pénzen kívül az ezernek *e* vagy *E*, a milliónak *m* vagy *M* rövidítése ritka, nem szokásos. Szinte érthetetlen, ha még pontot sem tesznek utána. Lexikonokban néha előfordul: „30,5 e. km² . . . 9,9 m fő . . . 1 m. lakos” (Rádió- és Televízióújság 1987. júl. 8. Belgium — Mikrolexikon). Mégis furcsa az ilyen tizedes tört, mely 1-nél nagyobb számot jelent. A „30,5 e.” pontosan 30 500 (harmincezer-ötszáz), a „9,9 m” alighanem 9 900 000 (kilencmillió-kilencszázezer); csak az „1 m.” volna pontosan kiírva hosszabb: 1 000 000 (egymillió).

9. Az *ezer*, *millió* szónak számjegy utáni kiírása a nullák helyett csupán szájbarágás, néha egy-két n-nyi helynyerés. De tizedes törtek után a törtszámnév egészen zavaró: „66,29 század és a 94,9 tized megaherzes” (Magyar Hírlap 1987. júl. 1. Körzeti rádióstúdiót avattak Szegeden). Hiszen 66,29 annyi, mint hatvanhat egész huszonkilenc század. Vagy talán itt „huszonkilencszázad század”? (A hibásan szedett egység neve helyesen: megahertz.)

Újságíróinknak és korrektorainknak nem ártana jobban elmélyülni a 4., 5. osztályos számtanban és a magyar helyesírás szabályaiban. Tanulóink figyelmét pedig ebben a korban és az idősebb korosztályokban is fel kell hívni arra, hogy nem minden helyes, amit nyomtatva látnak, az ellenőrizetlen

plakátok, hirdetőújságok pedig éppenséggel tele vannak hibákkal.

Dicséret illet azonban néhány olyan újságot, ahol meglehetősen gondosan ügyelnek a szabályos helyesírássra, így a mi II. kerületünkben terjesztett Budai Polgárt, amelyben még az apróhirdetések helyesírása is úgyszólván kifogástalan.

Ez az először 1996-ban megírt tanulmány azóta sem veszített időszerűségéből. Példái többnyire régebbi keletűek ugyan, de a kifogásolt írásmódok ma is élnek, a *milliárd* is egyre terjed, nehezítve nem csupán a helyesírást, hanem a nagy számok közti pontos eligazodást is.